

Heertum, C. van, Jongenelen, T., Lamoen, F. van, ed., *De andere achttiende eeuw. Opstellen voor André Hanou* (Nijmegen: Vantilt, 2006, 304 blz., ISBN 90 77503 67 6).

Historici die gespecialiseerd zijn in de literaire en/of cultuurgeschiedenis van de achttiende eeuw, weten wie Jan van Hoogstraten, Pieter van der Veer, Jacob Campo Weyerman, Pieter Bakker, Philippus Verbrugge en Jan Kinker waren. En misschien kennen zelfs zij niet iedereen uit dit rijtje. Achter de namen gaan in veel gevallen oplichters, querulanten en hekeldichters schuil. Ongetwijfeld is het voor ingewijden een aardige en misschien zelfs hier en daar nuttige tijdspassing om kennis te nemen van verhalen over tot nu toe onbekende feiten uit hun levens.

Maar voor iemand die niet uitgebreid in het onderwerp is ingevoerd, leest zo'n parade van obscure feiten uit leven en werk van deze personen als een buitenlands roddelblad. Het ziet er fraai en aanlokkelijk uit met glossy foto's en smakelijk ogende teksten. Maar na enig bladeren slaat de verveling toe. Waarom zou ik dit willen weten? De hoofdpersonen zijn me vreemd, en daarom lijken de producten van de Nederlandse roddelpers toch een stuk smakelijker. De bekendheid van de hoofdpersonen is de bestaansreden van het genre, zo besef je weer eens.

Iets dergelijks overkomt de lezer van deze feestbundel die gemaakt werd ter gelegenheid van het afscheid van de Nijmeegse hoogleraar achttiende-eeuwse literatuurgeschiedenis André Hanou. Deze heeft zich altijd uitgebreid bezig gehouden met de achterkant van de literatuur, en dan met name met schrijvers die in de canon niet te vinden zijn. De titels uit zijn lange lijst van publicaties, lijken een even lange optocht van schimmige schuinsmarcheerders. Hij heeft daarbij duidelijk weten te maken wat de feiten over broodschrijverij, boevendom, satire en marginale levens bijdroegen aan de vermeerdering van onze kennis van deze periode. In tegenstelling daarmee, schieten de artikelen van deze bundel in dat laatste schromelijk tekort.

Het wordt hier en daar wel zonder succes geprobeerd. 'Belangrijker is, dat het gedicht in de cultuurgeschiedenis onderbelicht is gebleven [...] al is de tekst [...] een satire op de twisten en haarkloverijen binnen de Gereformeerde Kerk aan het einde van de zeventiende eeuw [...] waarmee de *Coccejaanse Venus* geplaatst kan worden in de ontwikkelingsgang naar de nieuwe tijd'. Omdat Elly Groenenboom-Draai in haar artikel over dit gedicht nergens meer terugkomt op deze deftige situering, blijft de lezer uiteindelijk in het ongewisse over het precieze belang van dit gedicht voor de (cultuur)geschiedenis van de achttiende eeuw. Dat er regelmatig de draak werd gestoken met de orthodoxie is geen nieuws. Wat het gedicht van Van Hoogstraten dan toch zo belangrijk maakt, wordt niet duidelijk.

'Het intekenproject is een zeer interessant onderzoeksonderwerp en ik hoop hier zeker nog een keer op terug te komen', schrijft Jan Bruggeman over een verder niet verschenen werk van Jacob Campo Weyerman. Die lezer hoopt nu juist dat Bruggeman een ander onderwerp zal zoeken, want nergens wordt

duidelijk waarom iemand een beschrijving zou geven van de bronnen die gebruikt zijn voor een werk over pruiken zoals hij in zijn bijdrage doet. Ton Jongenelen waagt zich aan een minutieuze beschrijving van feitjes uit het leven en werk van Pieter Bakker. Zijn artikel zou erg verbeterd zijn als één van zijn mederedacteuren hem op de kunst van het weglaten gewezen zou hebben. Jongenelen zelf toont zich daarbij heel tevreden over het ontbreken van enige zinvolle conclusie aan het geheel. ‘Maar ach, is het niet zinvoller te eindigen met een prikkelende vraag dan met een saaie (schijn-)zekerheid?’ eindigt hij zijn artikel. Bij zo’n conclusie voelt de lezer die het volgehouden heeft om de gehele minutieuze opsomming van wat hij zelf ‘akkefietjes’ noemt door te ploegen, zich wel behoorlijk bekocht.

Archivaris Pieter van Wissing heeft ergens wel aangevoeld dat er iets fout zou kunnen gaan. Hij schrijft over zijn onderwerp de broodschrijver Philippus Verbrugge wat verontschuldigd: ‘Het is niet zozeer dat Verbrugge per se de aandacht moet krijgen, het gaat er eerder om hem in zijn context in de achttiende eeuw te plaatsen, waardoor we op die periode ook een wat ander licht kunnen werpen’. Om vervolgens een artikel lang de aandacht wel degelijk exclusief op Verbrugge te richten en over de context en ‘het andere licht op die periode’ nergens meer te reppen. Zo wordt de persoon Verbrugge wel een ander licht, maar toch meer een dwaallicht.

Wie het leven van een ons onbekende marginale figuur uit het verleden zo wil presenteren dat de lezer ook doorleest, moet óf duidelijk maken waarom de gepresenteerde feiten van belang zijn, of er werkelijk een spannend verhaal van maken. Dat laatste is Ariane Baggerman in een bijdrage over ongeluksvogel Jacob Eduard de Witte wel gelukt. Twee auteurs hebben zich toch nog gericht op wat algemenere onderwerpen. Marleen de Vries en Inger Leemans maken zo de hele bundel bijna nog de moeite waard met bespiegelingen over het sentimentalisme respectievelijk de uitgave van een aantal tijdschriften van uitgever Brockhaus, volgens Leemans voorbeelden van een nieuw politiek-kosmopolitisch-pacifistisch elan aan het einde van de achttiende eeuw.

Maar drie interessante bijdragen op een totaal van vijftien is niet genoeg om het geheel het benodigde niveau te bezorgen. Voor ingewijden is dit ongetwijfeld een lollig ons-kent-ons boek. De bundel heeft echter weinig raakvlakken met de vragen die historici nu eenmaal stellen en is daardoor in alle opzichten een vriendenboek geworden, een boek dat zich inderdaad richt op een ‘andere achttiende eeuw’.

José de Kruif

Mai, E., ed., *Holland nach Rembrandt. Zur niederlandischen Kunst zwischen 1670 und 1750* (Keulen [etc.]: Böhlau Verlag, 2006, x + 262 blz., ISBN 3 412 07006 8).

Hoe stond de Nederlandse kunst er na Rembrandt voor? Meestal wordt diens werk als een hoogtepunt gezien, met de tragiek dat al tijdens zijn leven de smaak van het publiek veranderde en zich afwendde van zijn stevige penseelstreken waardoor hij niet meer werd gewaardeerd. Ook de beroemde genretafereeltjes van de Gouden Eeuw zouden later zijn ontaard in overdreven fijnschilderingen zonder de robuustheid van de voorgaande periode. In deze bundel hebben dertien Nederlandse en Duitse kunsthistorici aandacht gewijd aan het vraagstuk of dit beeld van verval na 1670 inderdaad klopt met de werkelijke situatie. Het in 2005 in Keulen gehouden congres waar zij hun bevindingen naar voren brachten moet levendig zijn geweest, want uiteindelijk komen zij tot de conclusie dat de these van achteruitgang van de generatie schilders na Rembrandt niet houdbaar is als de schilderijen goed worden bekeken. Bovendien speelden verzamelen en smaak onder invloed van Franse mode door marktwerking en handel een grote rol. En tenslotte was de tot dusverre te eng op de Nederlandse Gouden Eeuw gerichte beoordeling ongunstig voor een waardering van de schilderkunst rond 1700.

De bijdragen zijn in vier onderdelen uit te splitsen: het eerste betreft het verzamelen van kunst, de in- en export ervan, en de invloed die dit had op de ontwikkeling van de smaak. Michael North concludeert aan de hand van statistische gegevens dat in Duitsland de vooraanstaande plaats van historieschilderkunst langzamerhand plaats maakte voor die van de genreschilderkunst, maar dat een klein aantal meesterwerken de smaak bepaalde. De lokale productie in Nederlandse stijl verbreidde de mode van de Nederlandse schilderkunst. Bettina Baumgärtel bespreekt het grote belang van de schilderijenverzameling van keurvorst Johan Wilhelm van de Palts in Düsseldorf. Zijn streven tussen 1680 en 1716 een verzameling Nederlandse kunst in een museum bijeen te brengen had grote uitwerking ondanks de omstandigheid dat hij in politiek opzicht rekatholisering nastreefde en Oostenrijkse belangen behartigde. Koenraad Jonckheere gaat in een baanbrekend artikel na in hoeverre kunsthandel en kunstverzamelen in Rotterdam door adviezen van de schilder Adriaan van der Werff de kunstproductie beïnvloedden. Schilders keken naar de aanwezige buitenlandse schilderijen en verwerkten daarvan niet alleen composities, maar ook kleurgebruik. Everhard Korthals Altes onderzoekt in hoeverre de in verzamelingen aanwezige schilderijen het oordeel van de schildersbiograaf Johan van der Gool in 1751 over de zeventiende-eeuwers weerspiegelden. Hun schilderijen waren in overvloed en goedkoop op de markt en hun aanwezigheid in verzamelingen was daarom geen zaak van kwaliteit. De achttiende-eeuwse kunst daarentegen was duur en over de status bestond discussie. In deze stukken en het volgende artikel van Frans Grijzenhout over Hogarth in Holland wordt dus een poging gedaan 'invloed' met vooral 'economische' gegevens nader te determineren.